

OBITUARI: MONTSERRAT FRANQUESA GÒDIA (1966-2021)

XAVIER ESPLUGA

Universitat de Barcelona

xespluga@ub.edu

ORCID: 0000-0002-6690-1974

NOEMÍ MONCUNILL

Universitat de Barcelona

nmonuncill@ub.edu

ORCID: 0000-0002-5568-3377

Com en el cas d'altres *mortes immatura*e, el traspàs de Montserrat Franquesa Gòdia (Lleida 1966 – Barcelona 2021), esdevingut el 18 d'octubre de l'any passat, ha deixat orfes amplis sectors del món literari català, dels classicistes als germanistes, dels neohel·lenistes als esperantistes, dels professionals de la traducció als historiadors de la cultura. És de doldre encara més perquè ara, amb la maduració que deriva de l'experiència, Franquesa ens podria haver delectat i il·luminat amb els resultats del seu treball, pacient i constant.

Nascuda a Lleida el 23 de juny de 1966, de mare ponentina i de pare originari de Sant Feliu de Codines, Montserrat Franquesa es llicencià en Filologia Clàssica (1989) i en Filologia Germànica (1993) a la Universitat de Barcelona (UB). Durant força temps va combinar l'activitat professional com a traductora literària (en particular, de l'alemany i del grec modern al català, ocasionalment també del francès) amb la tasca docent, tant a la Secundària com, posteriorment, a la Universitat. Així, s'incorporà al món de la didàctica com a membre del cos de professors d'ensenyament secundaris, en l'especialitat d'alemany, primer com a funcionària en pràctiques (1999-2001) i, a partir de 2001, amb la provisió definitiva. Des d'aquesta data exercí la seves activitats docents en diversos centres catalans: IES Antoni de Martí i Franquès de Tarragona; IES Numància de Santa Coloma de Gramenet; IES Escola del Treball de Barcelona. L'any 2009 Franquesa entrà com a professora associada a la Facultat de Traducció i Interpretació de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), d'on va poder passar l'any 2018 a la categoria de professora lectora, en l'àmbit de coneixement *Traducció de l'alemany al català i al castellà* del Departament de Traducció i Interpretació i d'Estudis de l'Àsia Oriental. Al llarg d'aquests anys Franquesa va exercir la docència d'assignatures com ara *Traducció de l'alemany*, *Història de la traducció*, *Grec modern* tant al grau de Traducció i Interpretació com al màster en *Traducció, Interpretació i Estudis Interculturals* d'aquest mateix departament.

Des de la perspectiva de la Filologia Clàssica, fou ja des de la més primerenca etapa universitària com a estudiant que se li desvetllà l'interès pel grec modern gràcies a les classes del també malaguanyat Eudald Solà, professor d'aquesta llengua a la Facultat de Filologia de la UB. L'amor que traspuava

Data de recepció: 11/x/2022

Data d'acceptació: 02/xi/2022

Data de publicació: desembre 2022

Franquesa per la Grècia moderna i la literatura neohel·lènica marcarien la seva trajectòria vital i professional, i se'n convertiria en ambaixadora gràcies a la seva tasca com a traductora i la seva implicació en l'Associació Catalana de Neohel·lenistes, de la qual fou membre fundacional l'any 2006. L'any 2000, juntament amb Joaquim Gestí, amb qui a banda de compartir la vida, formaria un «tàndem indestriable» en la traducció d'autors neogrecs, anostrà la primera obra del grec modern (*L'amor va arribar un dia tard* de Lili Zografou, Lleida, Pagès Editors), premiada l'any 2002 per una associació de traductors grecs. Amb aquesta obra encetaria un llarg i constant compromís de traduir alguns dels principals autors grecs contemporanis al català. Gràcies a aquesta incansable tasca podem llegir avui en la nostra llengua autors com ara Filippou Filippou (*Els darrers dies de Konstandinos Kavafis*, 2002), Dora Giannakopoulou (*L'emprova del vestit de núvia*, 2003), Nikos Kokantzis (*Gioconda*, 2009), Petros Màrkaris (*L'accionista principal*, 2007; *Mort a Istanbul*, 2009; *Amb l'aigua fins al coll*, 2010; *Suïcidi perfecte*, 2012; *Liquidació final*, 2012; *Pa, educació, llibertat*, 2013; *Fins aquí hem arribat*, 2015; *Τριημερία και άλλα διηγήματα*, traduït com *La mort d'Ulisses*, 2016; *L'hora dels hipòcrites*, 2020), Litsa Psarafti (*El Somriure d'Hècate*, 2001), Maria Skiadaresi (*Temps groc i altres relats*, 2004; *Gilan, la princesa de les serps*, 2018), Soti Triantafil·lu (*La fàbrica de llapis*, 2004), Thanassis Valtinós (*La retirada dels nou. Blau fosc, quasi negre*, 2005), Geòrgios Vizíinos (*Contes*, 2006) o la ja esmentada Lili Zografou. Aquesta vessant de neohel·lenista es complementava bé amb diversos estudis sobre les relacions entre el nostre país i Grècia,¹ sobre la recepció de la tradició clàssica (tant a Catalunya com a la literatura neogrega),² i sobre la difusió internacional d'alguns autors catalans de forta influència clàssica, en especial, de l'enyorada Maria Àngels Anglada.³

En paral·lel, i gràcies a la seva doble formació com a germanista, Franquesa posà també en català un bon nombre d'obres de la literatura alemanya, com les *Observacions sobre Hitler* de Sebastian Haffner (Barcelona, Edicions de 1984, 2004) o les *Històries d'exili* de Joseph Roth (Lleida, Pagès, 2020), a banda d'alguns títols de literatura juvenil, que no fan sinó mostrar la versatilitat i amplitud dels seus interessos, entre els quals tingueren sempre cabuda la divulgació i la voluntat de fer arribar el coneixement i amor per les lletres a les generacions més joves: «Com a mare s'hi ha de ser sempre, però amb una certa invisibilitat... Com la dels traductors» —destacava Franquesa en una entrevista al diari *Ara*, arran de la publicació de *Rigo i Roc* de Lorenz Pauli (Lleida, Pagès, 2019), alhora que feia igualment constar la seva inquietud per la qualitat de l'ensenyament, afegint-hi — «vaig arribar a considerar que seria millor educar jo els fills a casa. Els parlaria d'Homer i de Virgili, els ensenyaria llengües i música. Però [...] els fills han d'anar a escola perquè els socialitza, i això no pot ser de cap altra manera».⁴ A

¹ Franquesa (2018).

² Franquesa, Gestí (2020).

³ Franquesa (2017b), Franquesa (2020).

⁴ Franquesa (2019).

banda de la seva producció en l'àmbit de la investigació, la voluntat de reivindicar la traducció com a part indispensable de la vida intel·lectual i literària la dugué també a ser cap de redacció, conjuntament amb Joaquim Gestí, de *Visat, revista digital de literatura i traducció* del PEN Català, càrrec que exercí des de 2017 i fins al seu decés.

Menys coneguda dins de l'àmbit de la Filologia Clàssica és la seva tasca com a esperantista, a la qual ja s'havia dedicat el seu pare, l'empresari agropecuari Josep Franquesa i Solé, que fou membre d'honor de la *Universala Esperanto Asocio* i president de l'*Associació Catalana d'Esperanto*, a la qual la mateixa Franquesa estava també directament vinculada. Des del mateix 2021 era la cap de redacció de la revista de l'associació *Kataluna Esperantisto*, que havia tot just relançat en la seva sisena etapa.

Limitant-nos específicament en l'àmbit de la Filologia Clàssica, cal recordar la participació de Franquesa en l'edició catalana de l'indispensable *Diccionari de mitologia grega i romana* de Pierre Grimal,⁵ que comportà l'àrdua però necessària comesa d'adaptar una infinitat de noms propis al català, seguint les passes iniciades per Carles Riba —en el llunyà índex de noms propis amb què es clou el seu darrer volum de biografies plutarquees— i, més recentment, continuades per Joan Alberich, Montserrat Ros i Joan Morera, en el camí de la normativització de l'onomàstica grecolatina.⁶

Aquestes vocacions —la traducció, l'ensenyament, la divulgació— es combinaren amb les activitats de recerca sobre la història i mètodes de la traducció literària a partir del seguiment dels cursos del programa de doctorat de *Traducció i Estudis Interculturals* del Departament de Traducció i Interpretació de la Facultat del mateix nom de la UAB (2004-2005). Aleshores va entrar en contacte amb Montserrat Bacardí i amb el GETCC (*Grup d'Estudi de la Traducció Catalana Contemporània*), grup que ha estat un dels puntals de referència en la traducció a Catalunya des dels anys 90. L'adscripció de Franquesa al GETCC explica que fos l'autora de diversos *lemmata* en el *Diccionari de la traducció catalana* (2011), a cura de Montserrat Bacardí i Pilar Godayol.⁷ En efecte, són seves les biografies relatives a diversos traductors contemporanis dels clàssics grecolatins al català (Joan Alberich, Josep Batalla, Joan Bellès, Tomàs Bellpuig, Dolors Condom, Sebastià Janeras, Montserrat Jufresa, Juli Pallí, Josep Rius, Montserrat Ros, Pere Villalba).⁸

També gràcies a la inspiració de Bacardí, que fou la tutora del primer treball de recerca de Franquesa en els dits cursos de doctorat, la traductora es va

⁵ Grimal (2008).

⁶ Alberich, Ros, Morera (1993). Sempre assenyallem que cal emprar aquesta obra tenint també present les observacions de Cuartero (1992).

⁷ Bacardí, Godayol (2011).

⁸ Franquesa (2001a), Franquesa (2001b), Franquesa (2001c), Franquesa (2001d), Franquesa (2001e), Franquesa (2001f), Franquesa (2001g), Franquesa (2001h), Franquesa (2001i), Franquesa (2001j), Franquesa (2001k).

endinsar en l'estudi de la Fundació Bernat Metge (FBM), responsable de la principal col·lecció de traduccions catalanes dels clàssics grecollatins. Aleshores donà a conèixer en revistes acadèmiques o en reunions científiques els primers fruits d'aquestes investigacions, com ara la identificació dels primers autors traduïts de la FBM, mitjançant el treball «Traduir els clàssics, antics i moderns», presentat a les *XIV Jornades de Traducció*, celebrades a la Universitat de Vic el 17 de març de 2010,⁹ o la publicació d'un dels textos fundacionals escrits per Joan Estelrich, que trobà cabuda en el número de la revista *1611. Revista de història de la traducció* de la UAB de l'any 2011.¹⁰

Tot amb tot, el resultat més important d'aquestes recerques fou, sens dubte, la seva tesi doctoral, dirigida per la mateixa Bacardí, que en paraules de l'aleshores doctoranda, havia estat el «veritable artífex d'aquesta investigació». La tesi, amb el títol de *Clàssics grecs i llatins en català: les traduccions de la Fundació Bernat Metge (1923-1938)*, va ser defensada el 29 de juny de 2009, al Departament de Traducció i Interpretació de la UAB, davant un tribunal conformat pel poeta Francesc Parcerisas, per l'hebraïsta de Girona Joan Ferrer i Costa i pel conegut traductor i neohel·lenista Vicente Fernández González.¹¹ Es tractava del primer estudi sistemàtic i exhaustivament documentat de la història de la benemèrita Fundació Bernat Metge i de la seva *Col·lecció d'Escriptors Grecs i Llatins*, des de la seva ideació i fins al final de la Guerra Civil.

La tesi va poder arribar al gran públic sota format de monografia científica un cop que va ser acollida pel pare Massot a la col·lecció de «Textos i estudis de cultura catalana» (núm. 181) de Publicacions de l'Abadia de Montserrat, amb el nou títol, certament menys acadèmic, però més concorde amb les tendències polítiques del moment, de *La Fundació Bernat Metge, una obra de país (1923-1938)*.¹² Malgrat que el volum traslluïa, en part, el format original de tesi doctoral, l'obra de Franquesa revela una maduresa inusual en aquest tipus de productes acadèmics, fruit dels anys de treball i de l'experiència de primera mà en el camp de la traducció literària. El llibre s'articulava en dues grans parts precedides d'una «Presentació» i d'un capítol de balanç general, des de la contemporaneïtat sobre els «Noranta anys d'història» de la institució, que descrivia la recerca efectuada com un enfocament que veu les traduccions com a part integrant d'un sistema cultural, social i polític.

La primera part, «El projecte editorial de la traducció dels clàssics en català», se centrava en els orígens del projecte, amb protagonisme quasi exclusiu de Francesc Cambó i de Joan Estelrich. Descrivia també el pla general de la col·lecció, enumerant totes les característiques tècniques de les diverses sèries que la integrarien i transcrivint els primers llistats de possibles col·laboradors. En aquesta primera part també s'especificava l'organització logística de la iniciativa,

⁹ Franquesa (2013b).

¹⁰ Franquesa (2011).

¹¹ Franquesa (2009).

¹² Franquesa (2013a).

sota forma de fundació amb subscriptors i empresa editorial independent (inicialment, l'Editorial Catalana; successivament, l'Editorial Alpha, creada el 1926) encarregada de les tasques d'impressió i de distribució. També en aquesta primera part Franquesa hi analitzava, com a important novetat documental, la qüestió de les normes generals d'edició i traducció. Les seccions postremes d'aquesta primera part es dedicaven a l'estudi del nombre i perfil dels subscriptors, amb unes consideracions finals sobre els condicionants que el mecenatge de Cambó implicava sobre la viabilitat de l'aventura.

La segona part, més extensa i detallada,¹³ abordava l'anàlisi singular dels 83 volums apareguts entre 1923 i 1938, precedida d'un semblança dels principals protagonistes (definitos com els «els artífexs»): el catedràtic de Grec de la UB, Lluís Segalà que, malgrat ser comptat entre els possibles col·laboradors, mai no va participar en l'empresa; el catedràtic de Llatí de la UB, Joaquim Balcells; el dinàmic Joan Estelrich, de qui a poc a poc es va matisant el penjament de «la dispersió» que li encolomà Pla; i el poeta Carles Riba. Per a cada un dels 83 volums apareguts abans de la derrota republicana, Franquesa identificava la tasca i l'abast de traductors i correctors —fet que no sempre resulta clar perquè els crèdits dels volums no són sempre prou il·lustratius— a partir del contingut de la part introductòria dels esmentats volums i de la documentació d'arxiu custodiada a la mateixa FBM. També prenia en consideració un bon nombre de les crítiques que havien anat apareixent a la premsa barcelonina del moment (en particular, a *La Publicitat*, *La Veu de Catalunya*, *La Revista*, en menor mesura també a *La Vanguardia*), moltes de les quals firmades per gent que tenia algun tipus de vincle amb la institució: Cristòfor de Domènech, Manuel de Montoliu, Eduard Nicol, Lluís Nicolau d'Olwer, Martí de Riquer, Octavi Saltor, sense oblidar Gaziel o Josep Pla. En aquesta secció la feina de Franquesa revela un buidatge molt exhaustiu de la premsa del moment.

De fet, part de la novetat de la tesi de Franquesa —com ja van notar les diferents ressenyes aparegudes en el seu moment— reia en el fet d'haver emprat fonts inèdites fins aleshores no utilitzades en cap obra historiogràfica. D'una banda, va poder consultar als aleshores locals de la FBM —a la seu tradicional de la institució, a la cinquena planta de Via Laietana, 30— els materials originals que, agrupats volum per volum, havia anat ordenant Mercè Artigas, la qual havia exercit d'arxivera de la Fundació.¹⁴ D'altra banda, també va poder accedir, gràcies a les gestions de Manuel Jorba, llavors Director de la Biblioteca de Catalunya,¹⁵ al Fons Joan Estelrich, que s'havia anat incorporant a la Biblioteca de Catalunya

¹³ En la seva ressenya, Iribaren (2014: 293) destacava «l'abast microscòpic» i la «precisió gairebé entomològica» de les descripcions del procés d'edició i de cada un dels volums.

¹⁴ Actualment, aquests materials es troben dipositats a la Biblioteca de Catalunya, Fons Fundació Bernat Metge. En canvi, la biblioteca història de la institució foren donats a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.

¹⁵ Franquesa (2013a: 10). El mateix Jorba havia presentat la documentació a les *Jornades d'estudi sobre Joan Estelrich* celebrades a Palma i a Felanitx el 2008. Vegeu Jorba (2008).

des del 2006 i que avui dia encara està en curs de catalogació. Més recentment aquest fons documental ha estat utilitzat per altres estudiosos, per exemple, en els treballs aplegats en el volum miscel·lani de 2015 curat per Xavier Pla,¹⁶ o en les diverses recerques de Sílvia Coll-Vinent, entre les quals cal citar el recentíssim volum sobre l'epistolari Pla-Estelrich.¹⁷ D'entre els nous documents d'arxiu que Franquesa va poder recuperar d'aquests fons destaquen les ja mencionades *Normes generals de traducció* redactades pel mateix Estelrich l'any 1922, molt dependents de les *Règles et recommandations générales pour l'établissement des éditions Guillaume Budé*, publicades sense data i sense lloc d'edició (encara se'ls atribueix, respectivament, París i 1919) que es consideren obra del llatísta francès Louis Havet.¹⁸ Franquesa també donava a conèixer altres joies del Fons Estelrich com ara el *Projecte d'edició dels clàssics grecs i llatins en català* (estiu del 1920), redactat pel polifacètic felanitxer, a partir d'unes instruccions de Cambó de 1919, en el qual ja s'exposaven les línies mestres de la nova empresa, marcada per la «necessitat urgent de posar els clàssics a l'abast del lector català».¹⁹ També feia públics —això sí, selectivament— els comentaris de Segalà a les *Normes* d'Estelrich (que probablement caldria publicar íntegrament) o els esborranys de possibles col·laboradors («gent amb qui es compta») que també havia redactat el primer director de la FBM. Endemés, Franquesa va poder recórrer a una font privilegiada de memòria oral representada per Montserrat Ros que, després de la mort de Miquel Dolç (1994), havia pres el relleu a les tasques directives de la institució,²⁰ i a qui Franquesa reagra «per totes les estones d'explicacions i de conserva agradable i sincera».²¹

En definitiva, aquest pioner estudi de Franquesa no només va obrir un camí fins aleshores gairebé inexplorat —que altres autors han sollat en els darrers temps, com ara la història a tres bandes de *Els fundadors* de Raül Garrigasait—,²² sinó que va establir també un pont entre la Filologia Clàssica i el món de la traducció, abans distants i separats, els quals en la darrera dècada han fet enormes esforços d'aproximació i d'enteniment mutu. A més, per casualitat dels atzars històrics, l'aparició de la monografia de Franquesa va coincidir amb una major presència pública de la FBM, arran del relançament d'alguns títols en forma de col·leccions destinades al gran públic (com ara l'edició de 50 títols fonamentals en tapes groguenques del 2009 que es venia als quioscs a preus «populars»). Són també mostra d'aquest interès generalista les nombroses ressenyes aparegudes a la premsa catalana, als butlletins de divulgació i a les

¹⁶ Pla (2015).

¹⁷ Coll-Vinent (2022).

¹⁸ De fet, el document fou objecte d'un estudi específic aparegut a *Quaderns. Revista de traducció* en el número corresponent a 2010. Vegeu Franquesa (2010).

¹⁹ Franquesa (2013a: 29).

²⁰ Per a la trajectòria de Montserrat Ros, permeteu-nos de remetre a Espluga (2019).

²¹ Franquesa (2013a: 10).

²² Garrigasait (2020).

revistes científiques, cap d'elles signades —per oprobi de la professió— per un classicista,²³ que ressenyaven l'obra de Franquesa.

Amb posterioritat a la tesi, la professora de la UAB va anar aprofundint en algunes qüestions particulars dels primers anys de la FBM, com ara el paper de les traductores Adela Maria Trepas i Anna Maria de Saavedra, en un estudi interessant i complementari dels anteriors per la seva dimensió de gènere.²⁴ Seguint un mètode similar al que havia emprès en la tesi doctoral, Franquesa hi desgrana una sèrie de documents d'arxiu i articles de premsa coetanis que li permeten posar en valor i contextualitzar l'aportació de les primeres veus femenines de la col·lecció, les de les joves i brillants deixebles de Balcells i Riba. L'estudi en destaca el seu mètode de treball i l'aportació en el text del mateix Riba, que n'elevà l'estil i el to poètic, malgrat la innegable volada que ja li havien conferit les autores. El ressò a la premsa, elogiós però alhora suspicax i condescendent, mostra com es rebia als anys 20 i a la primeria dels 30 el treball d'una jove generació de traductores que s'esforçava per fer-se pas en el món intel·lectual de l'època, en una tendència emergent però que es veuria sobtadament escapçada, com tantes altres esperances, per l'esclat de la Guerra Civil. El treball de Franquesa té el valor de reivindicar la primera petja d'una presència, la femenina, que ha estat decisiva, valgui dir-ho, en diversos períodes de la història de la FBM, sovint des del silenci i la discreció. El treball de la mateixa Franquesa, n'és, per descomptat, una mostra, en la seva voluntat de mantenir viva la memòria i transcendència del projecte, la longevitat i èxit del qual no podrien tampoc explicar-se sense la tutela amatent d'Helena Cambó i la dedicació incondicional de Montserrat Ros, que imprimí l'elegància de la seva prosa neta i genuïna a tot un gruix de títols de la col·lecció.

No cal dir que Franquesa volia continuar aquesta línia de recerca, avançant cronològicament i prenent en consideració la represa de la FBM després de la Guerra Civil tal com va anunciar a la segona jornada *LITCAT d'intergrups de recerca* celebrada a la UAB l'any 2014, les actes de la qual foren publicades el 2016,²⁵ o com il·lustra la seva anàlisi de les controvertides traduccions aristofàniques de mossèn Balasch.²⁶

Els actes d'homenatge que, arran del seu traspàs, s'han anat organitzat per part de l'Associació Catalana d'Esperanto (18 de desembre 2021), de la Facultat de Traducció i Interpretació de la UAB (27 d'abril del 2022) o del *PEN* català (28 de setembre de 2022) parlen del respecte i estima sincera que Franquesa va saber guanyar-se entre els col·legues de professió.

²³ Bonada (2013), Abrams (2014), Amat (2014), Guixà (2014), Iribaren (2014), Muñoz (2014), Pujol (2014), Ripoll (2014), Rodríguez Segura (2015), Arboix (2015).

²⁴ Franquesa (2014). També la seva contribució immediatament successiva (Franquesa 2015) prenia en consideració un període temporal molt més ampli.

²⁵ Franquesa (2016), Franquesa (2016b).

²⁶ Franquesa (2017b).

Sens dubte, són moltes les iniciatives truncades pel traspàs prematur i dolorós de Montserrat Franquesa, a qui la Filologia Clàssica catalana deu un últim regraciament.

BIBLIOGRAFIA

- ABRAMS, S. (2014), «Descobrir la Bernat Metge», *Avui Cultura*, 24 de gener de 2014, 13.
- ALBERICH, J., ROS, M. i MORERA, J. (1993), *La transcripció dels noms propis grecs i llatins*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana (Biblioteca Universitària 13).
- AMAT, J. (2014), «Noucentisme pur», *La Vanguardia. Culturas* 605 (22 de gener de 2014), 14.
- ARBOIX, A. *Redescobrir la Bernat Metge* [en línia]. *Emporion. Revista digital* 109, 24/12/2015 [Consulta: 20/11/2022]. Disponible a: <<https://emporion.org/redescobrir-la-bernat-metge>>.
- BACARDÍ, M. i GODAYOL, P. (dir.) (2011), *Diccionari de la traducció catalana*, Vic, Eumo Editorial/Universitat Autònoma de Barcelona/Universitat de les Illes Balears/Universitat Jaume I/Universitat de Vic.
- BONADA, Ll. (2013), «La història de la Bernat Metge revela el seu fracàs en la divulgació dels clàssics i del català culte», *El Temps* 1535 (12 de novembre de 2013), 55.
- COLL-VINENT, S. (ed.) (2022), *Joan Estelrich – Josep Pla. Periodisme i llibertat. Cartes 1920-1950*, Barcelona, Destino.
- CUARTERO, F. (1992), «Joan Alberich i Montserrat Ros (amb la col·laboració de Joan Morera), La transcripció dels noms propis grecs i llatins. Barcelona, Enciclopèdia Catalana (Biblioteca Universitària 13), 1993», *Faventia*, 14(1), 100-105.
- ESPLUGA, X. (2019), «Obituari. Montserrat Ros (†2018)», *Anuari de Filologia. Antiqua et Mediaevalia*, 9(2), 97-100.
- ESPLUGA, X. (2020), «Un luxe històric. Una lectura de Raül Garrigasait, Els fundadors. Història d'una ambició, clàssics i poder, Barcelona, Ara llibres, 2020», *Anuari de Filologia. Antiqua et Mediaevalia*, 10(1), 96-117.
- FRANQUESA, M. (2009), *Clàssics grecs i llatins en català: les traduccions de la Fundació Bernat Metge (1923-1938)*, tesi doctoral, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona.
- FRANQUESA, M. (2010), «Les primeres normes generals de traducció de la Fundació Bernat Metge», *Quaderns. Revista de traducció*, 17, 213-223.
- FRANQUESA, M. (2011a), «Alberich i Mariné, Joan», a *Diccionari de la traducció catalana*, Bacardí, M. i Godayol, P. (dirs.), Vic, Eumo Editorial/Universitat Autònoma de Barcelona/Universitat de les Illes Balears/ Universitat Jaume I/Universitat de Vic, p. 28.
- FRANQUESA, M. (2011b), «Batalla i Costa, Josep», a *Diccionari de la traducció catalana*, Bacardí, M. i Godayol, P. (dirs.), Vic, Eumo Editorial/Universitat Autònoma de Barcelona/Universitat de les Illes Balears/ Universitat Jaume I/Universitat de Vic, pp. 67-68.
- FRANQUESA, M. (2011c), «Bellés i Sallent», *Diccionari de la traducció catalana*, Bacardí, M. i Godayol, P. (dirs.), Vic, Eumo Editorial/Universitat Autònoma de Barcelona/Universitat de les Illes Balears/ Universitat Jaume I/Universitat de Vic, p. 69.

- FRANQUESA, M. (2011d), «Bellpuig, Tomàs», a *Diccionari de la traducció catalana*, Bacardí, M. i Godayol, P. (dirs.), Vic, Eumo Editorial/Universitat Autònoma de Barcelona/Universitat de les Illes Balears/ Universitat Jaume I/Universitat de Vic, pp. 69-70.
- FRANQUESA, M. (2011e), «Condom i Gratacòs, M. Dolors», a *Diccionari de la traducció catalana*, Bacardí, M. i Godayol, P. (dirs.), Vic, Eumo Editorial/Universitat Autònoma de Barcelona/Universitat de les Illes Balears/ Universitat Jaume I/Universitat de Vic, pp. 150-151.
- FRANQUESA, M. (2011f), «Janeras i Vilaró, Sebastià», a *Diccionari de la traducció catalana*, Bacardí, M. i Godayol, P. (dirs.), Vic, Eumo Editorial/Universitat Autònoma de Barcelona/Universitat de les Illes Balears/ Universitat Jaume I/Universitat de Vic, p. 274.
- FRANQUESA, M. (2011g), «Jufresa i Muñoz, Montserrat», a *Diccionari de la traducció catalana*, Bacardí, M. i Godayol, P. (dirs.), Vic, Eumo Editorial/Universitat Autònoma de Barcelona/Universitat de les Illes Balears/ Universitat Jaume I/Universitat de Vic, p. 282.
- FRANQUESA, M. (2011h), «Pallí i Bonet, Juli», a *Diccionari de la traducció catalana*, Bacardí, M. i Godayol, P. (dirs.), Vic, Eumo Editorial/Universitat Autònoma de Barcelona/Universitat de les Illes Balears/ Universitat Jaume I/Universitat de Vic, pp. 392-393.
- FRANQUESA, M. (2011i), «Rius i Camps, Josep», a *Diccionari de la traducció catalana*, Bacardí, M. i Godayol, P. (dirs.), Vic, Eumo Editorial/Universitat Autònoma de Barcelona/Universitat de les Illes Balears/ Universitat Jaume I/Universitat de Vic, pp. 465-466.
- FRANQUESA, M. (2011j), «Ros Ribas, Montserrat», a *Diccionari de la traducció catalana*, Bacardí, M. i Godayol, P. (dirs.), Vic, Eumo Editorial/Universitat Autònoma de Barcelona/Universitat de les Illes Balears/ Universitat Jaume I/Universitat de Vic, p. 475.
- FRANQUESA, M. (2011k), «Villalba i Varneda, Pere», a *Diccionari de la traducció catalana*, Bacardí, M. i Godayol, P. (dirs.), Vic, Eumo Editorial/Universitat Autònoma de Barcelona/Universitat de les Illes Balears/ Universitat Jaume I/Universitat de Vic, pp. 588-589.
- FRANQUESA, M. (2011l), «Les primeres col·leccions bilingües dels clàssics grecs i llatins a Europa i la primera a Catalunya: la col·lecció de la Fundació Bernat Metge», *1611: Revista de història de la traducció*, 5, 1.
- FRANQUESA, M. (2013a), *La Fundació Bernat Metge, una obra de país (1923-1938)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 181).
- FRANQUESA, M. (2013b), «Autors grecs i llatins en català. Les primeres traduccions de la col·lecció de la Fundació Bernat Metge», a *Traduir els clàssics, antics i moderns*, Verdaguer, M. À. (coord.), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Milà i Fontanals, 60), pp. 49-64.
- FRANQUESA, M. (2014), «Col·laboradores de la Fundació Bernat Metge: Anna M. de Saavedra i Adela M. Trepà, traductores d'Ovidi», *Els Marges*, 102, 21-39.
- FRANQUESA, M. (2015), «Clásicos griegos y latinos en catalán o la historia de una lengua a través de las traducciones», *Meta. Journal des traducteurs = Translators' Journal*, 60(2), 331.

- FRANQUESA, M. (2016a), «La Fundació Bernat Metge sota el franquisme. L'escenari de la represa (1939-1942)», a *Literatura catalana contemporània: crítica, transmissió textual i didàctica*, Coromina, E. i Pinyol, R. (eds.), Barcelona/Vic, Societat Catalana de Llengua i Literatura/Universitat de Vic, pp. 47-70.
- FRANQUESA, M. (2016b), «Katalanische Übersetzungen der griechischen und lateinischen Klassikern unter der Franco Diktatur», a *Translation and Meaning*, Thelen, M., van Egdom, G-W., Verbeeck, D., Bogucki, Ł. i Lewandowska-Tomaszczyk, B. (eds.), Frankfurt, Peter Lang (Łódź Studies in Language, new series, 41), pp. 207-217.
- FRANQUESA, M. (2017a), «Les traduccions d'Aristòfanes de Manuel Balasch per a la Fundació Bernat Metge: un cas d'autocensura», a *Traducció i franquisme*, Bacardí, M. i Godayol, P. (dirs.) Lleida, Punctum, pp. 71-87.
- FRANQUESA, M. (2017b), «La difusió internacional de l'obra de Maria Àngels Anglada», *Ausa*, 180(28), 307-322.
- FRANQUESA, M. (2018), «Hereus d'una llarga tradició. El diàleg entre Catalunya i Grècia a través de les traduccions literàries», *Romanica*, 25, 95-106.
- FRANQUESA, M. *Aprèn a fer tres coses alhora, entrevistada per Francesc Orteu* [en línia]. Ara Critatures, 04/03/2019 [Consulta: 21/11/2022]. Disponible a: <https://criatures.ara.cat/familia/entrevista-maternitat-traductora-montserrat-franquesa_128_2675893.html>.
- FRANQUESA, M. (2020), «Maria Àngels Anglada, traduir i escriure», *Rellegir Maria Àngels Anglada. Edició a cura d'Eusebi Ayenasa i Francesc Foguet*, Figueres, Edicions Cal·lígraf, pp. 299-325.
- FRANQUESA, M. i GESTÍ, J. (2020), «Homer i el mètode mític d'Eliot a l'obra de Iorgos Seferis. Una aproximació», a *Reescriptures literàries. La hipertextualitat en les literatures occidentals (1900-1939)*, Gonçal López-Pampló, G. C. i Malé, J. (eds.), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 107-129.
- GARRIGASAIT, R. (2020), *Els fundadors. Història d'una ambició, clàssics i poder*, Barcelona, Ara llibres.
- GRIMAL, P. (2008), *Diccionari de mitologia grega i romana. Traducció de Montserrat Franquesa, Joaquim Gestí i Andreu Martí*, Barcelona, Edicions de 1984.
- GUIXÀ, P. (2014), «Humanitzar la 'Bernat Metge'», *Serra d'Or*, 650, gener 2014, 76-78.
- IRIBAREN, T. (2014), «Franquesa Gòdia, Montserrat: La fundació Bernat Metge, una obra de país (1923-1938)», *Quaderns. Revista de Traducció*, 21, 292-294.
- JORBA, M. (2010), «Un arxiu per a unes memòries: el Fons Joan Estelrich de la Biblioteca de Catalunya», a *Actes de les jornades d'estudi sobre Joan Estelrich, Palma – Felanitx 17, 18 i 24 d'octubre de 2008*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 155-183.
- MONTAÑÉS, R. J. (2007), «Els estudis de grec modern», *Ítaca. Quaderns catalans de Cultura Clàssica*, 23, 129-140.
- MUÑOZ, G. (2014), «La Bernat Metge, una història apassionant», *Caràcters*, 2(66), 43.
- PLA, X. (ed.) (2015), *El món d'ahir de Joan Estelrich: dietaris, cultura, acció política*, València, Publicacions de la Universitat de València.
- PUJOL, D. (2014), «La Fundació Bernat Metge, una obra de país (1923-1938)», *Anuari TRILCAT*, 4, 130-132.
- RIPOLL, J. (2014), «La Fundació Bernat Metge», *Diari de Sabadell*, 26 d'abril 2014, 17.

RODRÍGUEZ SEGURA, J. (2015), «Franquesa Gòdia, Montserrat. La fundació Bernat Metge, una obra de país (1923-1938)», *Índice histórico espanyol*, 1, gener.

Llevat que s'hi indiqui el contrari, els continguts d'aquesta revista están subjectes a la llicència de Creative Commons: Reconeixement 3.0 Espanya.